

УДК 347.9; 347.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.35>**Ткаченко К. Л.,**аспірант кафедри правосуддя та філософії  
Сумського національного аграрного університету,  
прокурор відділу Сумської обласної прокуратури  
ORCID: 0009-0006-7528-0280**ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВИХ СПОРІВ, ПРЕДМЕТОМ ЯКИХ  
Є ЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ОСОБИ ЩОДО ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК  
У СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ****PECULIARITIES OF INHERITANCE DISPUTES, THE SUBJECT OF WHICH  
IS THE PROTECTION OF THE SUBJECTIVE RIGHTS OF A PERSON REGARDING  
LAND PLOTS IN INHERITANCE LEGAL RELATIONS**

У статті досліджується механізм переходу спадкового майна спадкодавця до потенційних спадкоємців, які ще не подали заяву нотаріусу про прийняття спадщини. При цьому, автор визначає юридичний статус такого майна, яке після смерті власника втрачає свій статус приватної власності. У зв'язку з цим, автор пропонує на даний перехідний період до подачі заяв нотаріусу спадкоємцями, його правовий статус визначати як «полегле майно».

В роботі, по суті, описано правову формулу обороту спадкового майна, в коло якого входять і земельні ділянки, за якою спадкове майно переходить до спадкоємця, а з витоком його життєвого циклу – знову переходить в режим спадкового майна з набуттям спочатку статусу полеглого, а в подальшому, при подачі новими спадкоємцями заяв про прийняття спадщини таке спадкове майно автоматично знову набуває свого статусу приватної власності і така оборотна лінійність спадкування, за загальним правилом, є безумовною та невідворотною. Разом з тим, з часом певне коло нерухомого майна (різні будівлі) об'єктивно зникає із спадкового майна, але земля як природна, нерухома, майнова і просторово-стабільна річ буде залишатись в «спадковій лінійності» певної сім'ї на довгі роки, і в той же час при її роздрібненості під час спадкування в результаті спору між спадкоємцями, такі земельні ділянки можуть переходити із однієї спадкової маси до іншої, започатковуючи в такий спосіб нову спадково-земельну лінійність.

Робота містить дослідження актуальної судової практики, яка пов'язана із процесом спадкування земельних ділянок та спорів щодо суб'єктивних прав особи щодо таких земельних ділянок, які стали предметом судового розгляду в суді загальної юрисдикції в порядку позовного провадження. Автор звертає увагу на прогалини в законодавстві, яке регулює нотаріальну діяльність, які стосуються закріпленого механізму зупинення нотаріального провадження у випадку наявності спору між спадкоємцями щодо спадкового майна, у складі якого існує земельна ділянка. Для приведення законодавства у відповідність з принципом передбачуваності запропоновано зміни у Закон України «Про нотаріат».

**Ключові слова:** заповіт, спадкування, земельні ділянки, цивільний процес, позовне провадження, судочинство, суди загальної юрисдикції, докази, власність, спадкове майно, судовий захист.

The article examines the mechanism of the transfer of the testator's inherited property to potential heirs who have not yet submitted an application to the notary to accept the inheritance. At the same time, the author determines the legal status of such property, which after the death of the owner loses its status of private property. In this regard, the author proposes that for this transitional period before the heirs submit applications to the notary, its legal status be defined as «deceased property». The paper essentially describes the legal formula for the turnover of inherited property, which also includes land plots, according to which the inherited property passes to the heir, and with the expiration of his life cycle – again passes into the regime of inherited property with the acquisition of the status of deceased, and later, when new heirs submit applications to accept the inheritance, such inherited property automatically regains its status of private property and such a reversible linearity of inheritance, as a general rule, is unconditional and inevitable. At the same time, over time, a certain range of real estate (various buildings) objectively disappears from the hereditary property, but the land as a natural, immovable, property and spatially stable thing will remain in the «hereditary linearity» of a certain family for many years and at the same time, if it is fragmented during inheritance as a result of a dispute between the heirs, such land plots can pass from one hereditary mass to another, thus initiating a new hereditary-land linearity.

The work contains a study of current judicial practice related to the process of inheritance of land plots and disputes regarding the subjective rights of a person regarding such land plots, which have become the subject of legal proceedings in a court of general jurisdiction in the procedure of claim proceedings. The author draws

attention to the gaps in the legislation regulating notarial activities, which relate to the established mechanism for suspending notarial proceedings in the event of a dispute between heirs regarding inherited property, which includes a land plot. In order to bring the legislation into line with the principle of predictability, amendments are proposed to the Law of Ukraine «On Notariate».

**Key words:** *will, inheritance, land plots, civil process, claim proceedings, legal proceedings, courts of general jurisdiction, evidence, property, inherited property, judicial protection.*

Інститут спадкування є одним із найдавніших і найскладніших інститутів цивільного права, оскільки в практичній площині він часто пов'язується із спорами, які виникають між спадкоємцями. Особливо це має місце тоді, коли в об'єм спадкового майна входять земельні ділянки. Кожен із спадкоємців сьогодні надає перевагу у спадковому майні саме землям сільськогосподарського та іншого призначення перед іншим спадковим майном, що завжди породжує спір між спадкоємцями, оскільки земля сьогодні стає найціннішим активом у спадковій масі. Оскільки ці питання носять комплексний характер, поєднуючи в собі як матеріальне, так і процесуальне право, то до їх дослідження звертається незначна кількість науковців, а відтак судовий захист спадкових прав на земельні ділянки потребує детального наукового дослідження.

Судова статистика засвідчує, що кількість спорів, які виникали між спадкоємцями при у відносинах спадкування за законом і які було розглянуто судами загальної юрисдикції в 2022 році складала 13110, а за заповітом – 5893 справи [1]. У 2023 році таких справ відповідно було 19072 та 8410 справ [2]. Як бачимо, спадкові спори, які витікають із відносин спадкування за законом, у декілька разів перевищують кількість спорів, що виникають із правовідносин спадкування за заповітом.

Питання спадкування в цивільному праві України та їх розгляд при наявності спадкового спору в судах загальної юрисдикції були предметом наукових досліджень Є. І. Фурси (2004), Ю. О. Заїки (2007), О. О. Терехової (2012), Р. Ю. Половинкіна (2012), Л. В. Козловської (2016), О. О. Кот (2017), О. С. Уразовської (2019), О. Є. Кухарева (2020), М. О. Михайлів (2022). В той же час, дослідженню проблематики спадкування земельних ділянок та судового захисту суб'єктивних прав особи щодо вказаного виду спадкового майна у вітчизняній літературі приділено мало уваги, у зв'язку з чим вказане питання лишається актуальним як для доктрини, так і судової практики. З урахуванням вказаного, метою даної статті є дослідження питань щодо спірних правовідносин, пов'язаних із спорами щодо земельних ділянок, які входять у коло спадкового майна.

Під час життя людина набуває у свою власність певну кількість як рухомого, так і нерухомого майна, до якого зокрема відносяться і земельні ділянки. Частину з них громадяни набули у власність в порядку безоплатної передачі земель сільськогосподарського призна-

чення в результаті розпаювання площ колгоспів та частини земель радгоспів. Частину земельних ділянок під будинками, гаражами, дачами тощо було приватизовано, а в подальшому – продано, подаровано чи передано у спадок за договорами довічного утримання та спадковими договорами або просто успадковано за заповітом чи законом. Об'єктивно, але всі ці земельні ділянки як інше рухоме чи нерухоме майно з витоком життя їх власників знову починають безупинно наблизатись до свого статусу – статусу спадкового майна. Така лінійність є безумовною і по суті – невідворотною. Перехід земельних ділянок у нову правову реальність має місце під час їх спадкування і характеризується своєю автономністю, оскільки не дивлячись на те, що власність і втратила свого власника внаслідок його смерті, сама земельна ділянка не втрачає ні своїх фізичних властивостей, ні свого цільового призначення. Що ж тоді змінюється? Змінюється, по перше, те, що майно померлого втрачає свій юридичний статус – статус приватної власності, оскільки в цей період ні земельні ділянки, ні інше нерухоме майно, яке побудовано на тій чи іншій земельній ділянці, не можуть бути предметом цивільного обороту і перебувають у статусі своєї спадкової невизначеності. Це означає, що з моменту втрати майном такої властивості як приватна власність (а такий момент виникає відразу після смерті спадкодавця), таке майно з точки зору спадкового права набуває статусу полеглого, оскільки одночасно із відкриттям спадщини воно вибуває з цивільно-правового обороту. І це дійсно так, хоча законодавець і визначає час відкриття спадщини днем смерті особи або днем, з якого вона оголошена померлою (ч. 2 ст. 1220 ЦК України) [3]. Таким чином, де-факто земельна ділянка фізично існує в часі і просторі, а де-юре вона перебуває у статусі спадкової невизначеності, оскільки юридично спадщина не належить нікому, не дивлячись на те, що близькі чи далекі родичі спадкодавця і можуть продовжувати користуватись будинками, квартирами, дачами, обробляти землю тощо. Всі ці особи в цей період перебувають в статусі користувачів, які потенційно можуть стати спадкоємцями, незважаючи на норму ч. 5 ст. 1268 ЦК України, за якою незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

Така перспектива може переходити у стадію реальності лише на основі диспозитивних начал, в основі яких знаходиться вольова ознака: приватний інтерес кожного спадкоємця. Виходячи

саме із свого інтересу кожен спадкоємець може подати заяву нотаріусу про прийняття спадщини або відмовитись від її прийняття на користь іншого спадкоємця чи відмовитись від прийняття спадщини взагалі і не подавати заяву нотаріусу про її прийняття. Тобто, прийняття спадщини чи відмова від її прийняття є виключно добровільною дією чи бездіяльністю кожного спадкоємця, незалежно від того, це спадкування має місце за законом чи за заповітом.

Якщо ж говорити про спадкування фізичних осіб за законом, то вони «одержують право на спадкування почергово» (ч. 1 ст. 1258 ЦК України). При цьому, «кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття» (ч. 2 ст. 1258 ЦК України).

Законодавець визначає п'ять черг спадкоємців. Зокрема, до першої черги спадкоємців за законом (ст. 1261 ЦК України) відносяться діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки. До другої черги відносяться рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері (ст. 1262 ЦК України). Інші черги в нашому дослідженні ми не будемо брати до уваги, оскільки практика показує, що вони майже не звертаються до суду щодо розподілу спадкового майна. Найчастіше вони є сторонами у справах окремого провадження щодо встановлення тих чи інших юридично значимих фактів.

Початок спадкування пов'язується законодавцем із поданням кожним спадкоємцем особисто своєї заяви нотаріусу або в сільському населеному пункті – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування про прийняття спадщини (ч. 1 та 2 ст. 1269 ЦК України). Такі дії спадкоємців, по суті, є оголошенням про те, хто з них приймає спадщину. В той же час, таке оголошення ще не носить своєї остаточності, оскільки кожен спадкоємець з тих чи інших причин в межах шестимісячного строку (ч. 1 ст. 1270 ЦК України), який надається законодавцем як строку, в межах якого кожен із спадкоємців мав можливість остаточно визначитись чи йому успадковувати спадкове майно, чи все ж відкликати свою заяву про прийняття спадщини (ч. 5 ст. 1269 ЦК України) або відмовитись від спадкування на користь іншого спадкоємця [4, с. 128]. Така можливість передбачена законодавцем і урегульована ст. 1273 та 1274 ЦК України.

Практика показує, що саме на цій першій стадії – стадії прийняття спадщини найчастіше зароджуються спадкові спори по відношенню до спадкового майна, в коло якого часто входять і земельні ділянки різного роду свого цільового

призначення. Початок прояву таких спорів вбачається в тих діях спадкоємців, які «заволодівши» свідоцтвом про смерть спадкодавця, всіма правовстановлюючими документами не дають іншим спадкоємцям доступу до таких документів, відтягуючи подання заяви про прийняття спадщини на останній день спливу шестимісячного строку, унеможливаючи в такий спосіб подачу заяви про прийняття спадщини іншим спадкодавцем, оскільки підставою до відкриття спадкової справи нотаріусом є не лише заява спадкоємця, але і наявність у нього оригіналу свідоцтва про смерть спадкодавця. Така проблема має місце не лише при спадкуванні за законом, але і при спадкуванні за заповітом.

Часто такі розбіжності між спадкоємцями останні пояснюють тим, що спадкоємець перед своєю смертю сказав, що все майно, яке йому належить, він заповідає саме тому, хто в цей час знаходився біля нього. Не дивлячись на те, що наявність таких слів не породжує ніяких правових наслідків, але саме дані обставини, які озвучує такий спадкоємець і стають основою для виникнення спадкового спору. Що ж стосується спадкових спорів, які виникають по відношенню до земельних ділянок, то тут обґрунтуванням щодо «спадкового привілею» на спадкування земель сільськогосподарського призначення (земельних паїв) часто зазначають те, що спадкоємець мешкає в селі і хоче створити фермерське господарство, а відтак справедливо було б залишити саме йому земельний пай, а іншим спадкоємцям – залишити інше спадкове майно. Є інші причини, які породжують спадкові спори.

Так, у цивільній справі № 708/867/21, розглянутій Чигиринський районний суд Черкаської області, племінник та син спадкоємиці пред'явили один до одного позови про визнання права власності в порядку спадкування на земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства та про визнання права власності в порядку спадкування обов'язкової частки на вказані земельні ділянки (зустрічний позов). Підставою первісного позову було відсутність у спадкоємця оригіналу державного акту на право приватної власності на землю у через його втрату. Зустрічний же позов був мотивований тим, що син спадкодавиці, будучи сином спадкодавиці, в момент відкриття спадщини був визнаний таким, що за станом свого здоров'я потребує постійного стороннього догляду, оскільки страждає на психічне захворювання. У зв'язку з хворобою його було госпіталізовано до будинку-інтернату психоневрологічного типу, а тому він має право на обов'язкову частку у спадщині. Дослідивши матеріали справи, суд задовольнив первісний позов та відмовив у зустрічному, встановивши, що позивач за зустрічним позовом є інвалідом II групи загального захворювання безтерміново та є непрацездатним і у зв'язку з цим має право на обов'язкову частку у спад-

щині як непрацездатна дитина померлої особи. Однак, оскільки син на момент смерті не проживав разом з матір'ю, а протягом шестимісячного строку не подав заяву про прийняття спадщини, суд констатував, що позивач за зустрічним позовом не вжив заходів до реалізації свого права на спадкування обов'язкової частки, а тому не має права на спадщину [5].

В іншій цивільній справі спадкоємець звернувся до своєї племінниці із позовом про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини у виді права на земельну частку (пай), після десяти років з дня відкриття спадщини. Підставою своїх позовних вимог позивач вказав свою необізнаність щодо наявності спадкового майна, оскільки виявив сертифікат на право власності на земельну частку (пай) лише у грудні 2021 році серед інших документів. Відповідачка у даній справі фактично не брала участі, а вжиті судом заходи до її повідомлення шляхом опублікування оголошення про її виклик, виявились безрезультатними. Суд врахував досить тривалий період часу, який минув з моменту відкриття спадщини і до дати подання позову, однак разом з тим, визнав поважною причину пропуску позивачем строку на прийняття спадщини, повністю задовольнивши позовні вимоги [6].

Безумовно, що частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними, якщо спадкодавець у заповіті не розподілив спадщину між спадкоємцями. При цьому, кожен з них має право на виділ його частки в натурі (ч. 1 та 2 ст. 1278 ЦК України). Саме відступ від такої рівності хоча б одним із спадкоємців, порушує рівність інших спадкоємців на спадщину, що завжди приводить до спору між спадкоємцями, предметом якого стає все спадкове майно.

Не дивлячись на те, що нотаріуси і здійснюють реалізацію суб'єктивного права особи на спадкування, але при наявності спору між спадкоємцями по відношенню до спадкового майна, нотаріальні дії по видачі свідоцтв про право на спадщину за законом чи заповітом, зокрема якщо мова йде про визнання його недійсним (ст. 1257 ЦК України), зупиняються з роз'ясненням спадкоємцям, що всі спірні питання щодо спадкового майна, вони можуть вирішити в судовому порядку, оскільки нотаріальний процес – це без спірний процес.

Зокрема, 20 серпня 2024 року Білопільським районним судом Сумської області було розглянуто цивільну справу № 573/746/24 за позовом спадкоємця до приватного нотаріуса Сумського районного нотаріального округу Бойко Оксани Іванівни про визнання незаконними та скасування постанов нотаріуса про відмову у видачі свідоцтв про право на спадщину за законом, встановлення факту неприйняття спадщини та визнання права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею

3,62 га та 0,1994 га. Підставою позову стало те, що приватний нотаріус О.І. Бойко видала постанову, якою відмовила позивачці у видачі свідоцтва про право на спадщину на  $\frac{1}{2}$  частину земельних ділянок, посилаючись на те, що відповідач, який був зареєстрований із спадкодавцем, протягом 6 місяців не подав заяву про відмову від спадщини, а тому вважається таким, що прийняв спадщину, оформивши спадкові права на спірну земельну ділянку. Відмовляючи у задоволенні позову, суд звернувся до висновків Верховного Суду, викладених у постанові від 16.03.2023 року у справі №129/2399/19 та зазначив, що вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус не стає учасником цивільних правовідносин між спадкоємцями, а тому не може порушувати цивільні права, які є змістом цих відносин. Виходячи з норм Закону України «Про нотаріат» у нотаріуса немає спільних чи однорідних прав та обов'язків стосовно позивача, а тому він не може бути відповідачем у позовах, де порушується питання про захист права власності на спадкове майно [7].

Вказаний приклад судової практики засвідчує пріоритет первинного встановлення судом характеру і природи спірних правовідносин відповідно до вказаних у позові предмету і об'єкту спору перед встановленням кола суб'єктів, які були задіяні у спірних правовідносинах. Тобто, незалежно від того, дії якого із суб'єктів перешкоджають особі юридично реалізувати своє спадкове право, первинними діями суду мають бути аналіз складу спадкових правовідносин та встановлення того, яке конкретно право бажає захистити позивач, звертаючись зі своїм позовом.

Разом з тим, спір щодо прийняття спадщини інколи виникає і за відсутності майнового спору щодо земельної ділянки між спадкоємцями, внаслідок допущених нотаріусом або іншим суб'єктом помилок або описок. В такому випадку, незалежно від того, що з боку іншого спадкоємця відсутні дії які свідчили б про порушення, невизнання або оспорування спадкового права, він все одно буде мати статус належного відповідача у справі.

До прикладу, Орджонікідзевський міський суд Дніпропетровської області своїм рішенням від 09 липня 2024 року у цивільній справі № 214/9998/21 задовольнив позов одного спадкоємця за законом до іншого, встановивши юридичний факт технічної помилки, допущеної державним нотаріусом П'ятої криворізької державної нотаріальної контори Н.М. Чуркіною при складанні заповіту, посвідченого 06.11.2009 року щодо зазначеної дати видачі державного акту на право приватної власності на земельну ділянку. За обставинами справи, спадкоємець не міг успадкувати належну йому частку земельної ділянки, оскільки в посвідченому приватним нотаріусом заповіті були невірно вказані реквізити державного акту – 24.06.2006 р. замість 24.07.2006 року. Оскільки через смерть спад-

кодавця виправлення у заповіті здійснити було неможливо, спадкоємець скористався процесуальним інститутом окремого провадження, поєднавши у позовній заяві вимоги до іншого спадкоємця про встановлення юридичного факту та про визнання права власності на спадкове майно у виді земельної ділянки [8].

Проблемного питання зупинення нотаріальних дій у спадкових правовідносинах через наявність спору між спадкоємцями щодо спадкового майна. слід торкнутись окремо. Практика свідчить, що даний інститут спадкового права у вітчизняному законодавстві регламентовано нечітко і неповно, що значно ускладнює його правозастосування як нотаріусами, так і судами при розгляді спадкових спорів.

Зокрема, у пункті п. 4.15 пункту 4 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України закріплено загальну умову зупинення нотаріальних дій у спадкових правовідносинах, відповідно до якої за обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом [9]. Дана норма за своїм змістом ідентична положенню ч. 4 ст. 42 Закону України «Про нотаріат», якою регламентовані строки вчинення нотаріальних дій [10].

Вказана норма, на нашу думку, сформульована досить нечітко і «розмито», оскільки з її змісту незрозуміло чіткий алгоритм дій нотаріуса у спадкових правовідносинах при існуванні певного спору. Зокрема, дане нормативне правило не роз'яснює: 1) яким чином відбувається «зупинення» вчинення нотаріальної дії (яким документом нотаріуса воно оформлюється); 2) з якого часу має відбутись таке зупинення: з моменту отримання нотаріусом відповідної інформації від суду чи з моменту звернення заінтересованої особи до нотаріуса із заявою про вчинення нотаріальної дії.

Так, Роздільнянський районний суд Одеської області 12 травня 2022 року розглянув цивільну справу № 511/1875/21 за позовом спадкоємця до приватного нотаріуса Роздільнянського районного нотаріального округу Одеської області Іванової Альвіни Йосипівни про скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії. Позовну заяву було мотивовано тим, що своєю постановою приватний нотаріус відмовила позивачці у вчиненні нотаріальної дії, посилаючись на надходження їй ухвали Роздільнянського районного суду Одеської області від 12.04.2021 року про відкриття провадження у цивільній справі про визнання заповіту недійсним. На думку позивачки, такі дії нотаріуса є незаконними, оскільки статтею 49 Закону України «Про нотаріат» такої

підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії не визначено.

Суд першої інстанції не погодився з доводами позивачки та відмовив їй у задоволенні позову, зіславшись на регулювання спірних правовідносин статтею 42 Закону України «Про нотаріат» [11]. Переглядаючи справу в апеляційному порядку, Одеський апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове про задоволення позовних вимог. За позицією суду «відповідач ухвалюючи оскаржувану постанову помилково ототожнив поняття відмови у вчиненні виконавчої дії та відкладення/зупинення вчинення виконавчої дії. Так, отримавши від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право позивачки на спадщину, відповідач повинна була зупинити вчинення нотаріальної дії до вирішення справи судом, а не відмовляти у вчиненні нотаріальної дії до вирішення справи судом» [12]. Однак, Верховний Суд не погодився із позицією суду апеляційної інстанції та своєю постановою від 24 січня 2024 року скасувати постанову Одеського апеляційного суду від 24 листопада 2022 року, та залишив в силі рішення Роздільнянського районного суду Одеської області від 12 травня 2022 року. В обґрунтування своєї позиції суд касаційної інстанції звернувся до загальних основ нотаріальної діяльності та вказав, що «...нотаріальна діяльність в якості свого предмета має безспірні справи щодо реалізації цивільних прав, як наслідок, нотаріус позбавлений можливості самостійно встановити розмір (склад) спадкового майна померлого ОСОБА\_2, за умови наявності спору між особами, які подали заяву про прийняття спадщини, який розглядається у порядку цивільного судочинства, та результати вирішення якого можуть безпосередньо вплинути на нього. Таким чином, приватний нотаріус Іванова А. Й. діяла у відповідності до вимог чинного законодавства України, оскільки видача 11 червня 2021 року ОСОБА\_1 свідоцтва про право на спадщину за заповітом могла призвести до порушення майнових прав інших осіб.» [13].

Отже, за великим рахунком, вказаний спір виник через нечіткість процедурного законодавства, яке не лише сторони у справі, але і суди трактували по різному.

Питання щодо зупинення нотаріального процесу є важливим аспектом, яке носить публічний характер і на наш погляд не може закріплюватись у відомчих документах, якими зокрема є згаданий вище Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 р. за номером 282/20595. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що застосування норм права повинно бути передбачуваним

для особи, тобто суб'єкт повинен розраховувати на однакове застосування одних і тих же юридичних правил як до нього, так і до інших осіб [14]. За правилом передбачуваності норму не можна вважати «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко, що дає особі можливість керуватися цією нормою у своїх діях [15]. При цьому, закон має залишатися нескладним для розуміння та застосування [16].

Таким чином, є нагальна необхідність доповнити статтю 1298 ЦК України «Строк видачі свідоцтва про право на спадщину» частиною четвертою у наступній її редакції: «У разі спору, який виник між спадкоємцями з приводу спадкового майна, нотаріус своєю постановою зупиняє видачу свідоцтв про право на спадщину (зупиняє нотаріальний процес), роз'яснюючи спадкоємцям їх право на урегулювання такого спору в суді або добровільно, на основі загальних поступок. Зупинення нотаріального процесу відбувається до моменту набрання рішенням суду, яким вирішено спір, законної сили. Якщо підстава до зупинення нотаріального процесу відпала і сторони добровільно врегулювали існуючий спір, засвідчивши це спільною заявою, нотаріус своєю постановою поновлює нотаріальний процес».

Юридичним закріпленням початку спадкового спору є позовна заява, форма і зміст якої врегульовані статтею 175 ЦПК України. Саме в даній заяві позивач, окрім своїх анкетних даних і зазначення ціни позову (пункти 2 та 3 частини третьої статті 175 ЦПК України) в обов'язковому порядку повинен визначитись із способом захисту порушених своїх прав або інтересів, які передбачені в частині 2 статті 16 ЦПК України. При цьому, право на захист особа здійснює відповідно до свого розсуду (ч. 1 ст. 20 ЦК України). В позовній заяві позивач повинен викласти обставини, якими він обґрунтовує свої вимоги із зазначенням доказів, що підтверджують вказані обставини, вказавши при цьому ті заходи досудового врегулювання, які мали місце між спадкоємцями (пункти 4, 5, 6 ч. 2 ст. 175 ЦПК України). Таким чином, позовна заява – це узаконений законодавцем письмовий алгоритм викладення особою (позивачем) своїх правових претензій до відповідача, відповідно до обраного ним способу захисту, з обґрунтуванням своїх доводів доказами, які повинні бути належними, допустимими, достовірними та достатніми по відношенню до предмета доказування.

Практика показує, що саме земельні ділянки, не лише сільськогосподарського призначення, а і ті, на яких розміщені будинки, гаражі приса-

дибні будівлі, дачні будинки, виробничі приміщення тощо, при виникненні спору між спадкоємцями по відношенню до їх спадкового майна, по суті, знаходяться в центрі уваги. Таким чином, в даній категорії справ об'єктивно формується єдиний однотипний стандарт доказування, зміст якого зводиться до наявності:

- а) свідоцтва про смерть спадкодавця;
- б) доказів родинних відносин або ж наявності заповіту;
- в) правовстановлюючих документів на всі земельні ділянки та нерухомість.

Самий такий пакет письмових доказів як додаток до позовної заяви і повинен подаватися до суду. Всі інші докази у вигляді показань свідків, листів, речових, електронних доказів, (фото-, відеозаписи тощо), висновків експертів формують собою похідну частину засобів доказування, яка є похідною, а відтак і змінною складовою стандарту доказування.

Отже, не дивлячись на чіткий алгоритм законодавчого урегулювання щодо спадкування майна за законом, останнє постійно зіштовхується із наявністю спорів між спадкоємцями, в основі яких часто є спір щодо земельних ділянок різного свого призначення.

**Висновки.** Спадкування як рухомого, так і нерухомого майна, в тому числі і земельних ділянок різного цільового призначення може супроводжуватись спорами, які виникають між спадкоємцями, предметом яких часто стає земля. Це обумовлено тим, що земля являє собою дороговартісний природний актив, який зберігається у незмінному вигляді, приносячи при цьому певний прибуток своєму власнику. Разом з тим, у зв'язку із смертю власника таке майно втрачає свого держателя права, а відтак в період між смертю спадкодавця і до часу подання заяви спадкоємцями нотаріусу про прийняття спадщини таке майно знаходиться у стані правової невизначеності і може визначатись як «полегле». Саме спадкоємці, подаючи заяву про прийняття спадщини і заявляють в такий спосіб про своє суб'єктивне право на спадкове майно, підіймають таким чином «полеглу спадщину», знову надаючи їй статусу приватної власності. Такий оборот спадщини в суспільстві, зокрема у виді землі, є нескінченним.

Разом з тим, ефективність способів судового захисту суб'єктивних прав особи на земельні ділянки у спадкових правовідносинах в рівній мірі залежить від чіткості і передбачуваності норм чинного законодавства та стабільної і єдиної судової правозастосовчої практики у спорах досліджуваної категорії.

#### Список використаних джерел:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2022 рік / Державна судова адміністрація. URL: [https://court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/main\\_site/1-c%20\\_%204-%202022.xls](https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-c%20_%204-%202022.xls) (дата звернення: 16.04.2025).

2. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2023 рік / Державна судова адміністрація. URL: [https://court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/main\\_site/1-ts\\_4-2023.xls](https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-ts_4-2023.xls) (дата звернення: 16.04.2025).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
4. Ткаченко К. Л. Процесуальні аспекти провадження у справах, предметом яких є захист цивільних прав щодо земельної ділянки у спадкових правовідносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 126–130.
5. Рішення Чигиринського районного суду Черкаської області від 13 грудня 2022 року у справі № 708/867/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107944542> (дата звернення: 21.04.2025).
6. Рішення Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 15 червня 2022 року у справі № 394/17/22. URL: [https://reyestr.court.gov.ua/Review/104766791\\_107944542](https://reyestr.court.gov.ua/Review/104766791_107944542) (дата звернення: 21.04.2025).
7. Рішення Білопільського районного суду Сумської області від 20 серпня 2024 року у справі № 573/746/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121101998> (дата звернення: 21.04.2025).
8. Рішення Орджонікідзевського міського суду Дніпропетровської області 09 липня 2024 року у справі № 214/9998/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120274560> (дата звернення: 21.04.2025).
9. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
10. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
11. Рішення Роздільнянського районного суду Одеської області від 12 травня 2022 року у справі № 511/1875/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104309967> (дата звернення: 21.04.2025).
12. Постанова Одеського апеляційного суду від 24 листопада 2022 року у справі № 511/1875/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108023239> (дата звернення: 21.04.2025).
13. Постанова Верховного Суду від 24 січня 2024 року у справі № 511/1875/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116541705> (дата звернення: 21.04.2025).
14. The judgment of the European Court of Human Rights in the Case of Kravchenko v. Ukraine, no. 46673/06, par. 47, 30 June 2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164199> (date of access: 21.04.2025).
15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства» (Case of Hashman and Harrup v. The United Kingdom) від 25 листопада 1999 року (Заява № 25594/94). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0564> (дата звернення: 21.04.2025).
16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року (заява № 20372/11). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_945#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text) (дата звернення: 21.04.2025).